Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті

QAZAQ UNIVERSITETI

Апталық 1948 жылдың 20 сәуірінен шыға бастады

№42 (1866) 17 желтоқсан 2022 жыл

РЕСПУБЛИКАЛЫҚ АПТАЛЫҚ ГАЗЕТ

WWW.KAZNU.KZ

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетіне Түркия Республикасы Президенті Әкімшілігінің басшысы Метин Кыратлы бастаған делегация арнайы келді. Метин Кыратлы оқытушы-профессорлар мен студенттер алдында көшбасшылық дәріс оқыды.

Метин КЫРАТЛЫ:

ҚазҰУ-дың биік мәртебесін сезініп тұрмын

Жиынды ҚазҰУ-дың Басқарма Төрағасы – Ректоры Жансейіт Түймебаев ашып, бауырлас мемлекеттер қарым-қатынасының маңызына мән беріп, оқу орнының түркиялық әріптестермен тығыз байланыстықта екенін жеткізді.

«Белгілі заңгер, тәжірибелі дипломат Метин Кыратлы Анкара университетінің заң факультетін бітірген. Бірнеше жоғары оқу орнында білім алған. Еңбек жолын Анкара сотында тағылымдамадан бастаған. Әртүрлі Жоғарғы соттарда сот төрағасы қызметтерін атқарған. 2014 жылы Түркияның 12-ші Президенті Режеп Тайып Ердоғанның сайлануымен Президенттің Бас хатшысының орынбасары болып тағайындалды. Метин мырза Түркия Президенті Әкімшілігінің басшысы қызметін 2018 жылдан бері атқарып келеді», – деді ректор.

Өз кезегінде құрметті қонақ ҚазҰУ басшылығына ерекше қонақжайлылығы үшін алғыс білдірді. Ол: «Атажұртқа келгеніме қуаныштымын. Көптеген ғылым саласында жоғары дәрежеде көрінген Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің биік мәртебесін сезініп тұрмын», – деп ыстық лебізін жеткізді.

Кездесу соңында Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ-дың Ғылыми кеңесі шешімімен Жансейіт Түймебаев Метин Кыратлыға «Құрметті профессор» атағын табыстады.

Әйгерім ӘЛІМБЕК

Тәуелсіздік – халқымыз үшін баға жетпес байлық

Құрметті Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің оқытушы-профессорлары, қызметкерлері және студенттер!

Сіздерді Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің ұжымы және өз атымнан Қазақстан Республикасының Тәуелсіздігі күнімен шын жүректен құттықтаймын!

Тәуелсіздік күні – халқымыз үшін қасиетті мереке.

Бұл – азаттықты аңсаған бабалар аманаты, елдігіміздің тұғыры, мызғымас мемлекеттігіміздің айқын белгісі.

ҚР Президенті Қасым-Жомарт Кемелұлы Тоқаев Тәуелсіздік мерекесімен құттықтауында: «Азаттық үшін арпалысқан ұлт перзенттерін ел жадында мәңгі сақтау – қасиетті парызымыз. Олардың отаншылдық қасиеті – бүгінгі және болашақ ұрпаққа әрдайым үлгі-өнеге. Біз тамыры терең мемлекеттігіміздің маңызды белестерін ұлықтап, ұлтты ұйыстыратын ортақ құндылықтарды нығайта береміз. Сол арқылы қастерлі тәуелсіздігіміздің тұғырын бекемдей түсеміз. Тәуелсіздік – баға жетпес байлық. Бәріміз оны көздің қарашығындай сақтауымыз керек. Мемлекетіміздің егемендігін,

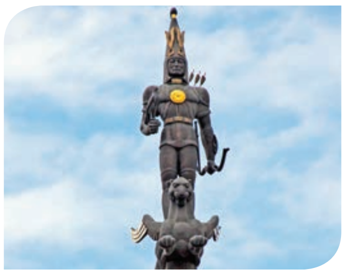

еліміздің амандығы мен жерміздің тұтастығын қорғау – әр азаматтың қастерлі борышы», – деді.

Мемлекет басшысы биылғы халыққа Жолдауында «Әділетті мемлекет. Біртұтас ұлт. Берекелі қоғам» қалыптастыру бағыттарын айқындап берді.

20 қарашада қазақстандықтар кезектен тыс өткен президент сайлауына белсене қатысты.

Сайлауда қазақстандықтар еліміздің болашағы мен тұрақтылығы үшін дауыс беріп, жаңа, әділетті Қазақстан үшін өз таңдауларын жасады.

Сайлауда Қасым-Жомарт Кемелұлы Тоқаев халықтың басым дауысына ие болып, сенім жеңіске жетті.

Бұл – өз болашағына сеніммен қарайтын елдің жеңісі болды.

Осынау тарихи кезеңде тәуелсіз мемлекетіміз үлкен саяси өзгерістерге қадам басты.

Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың сайлауалды тұғырнамасында белгіленген міндеттерді іске асыру – ең алдымен бүкіл халқының әл-ауқатын арттыруға бағытталған саяси жауапкершілік.

Біз осы мақсатта күш біріктіріп, ел болашағы үшін жүйелі жұмыстарды атқаруға тиіспіз.

Әділ мемлекет қалыптастырып, жаңа Қазақстан құру – барша қазақстандықтардың алдында тұрған тарихи міндет.

Жаңа әлемдегі жаңа Қазақстанды бәсекеге қабілетті жастар, өз кәсібін жетік меңгерген кәсіби мамандар, білікті ғалымдар ғана қалыптастыра алады.

Біздің басты мақсатымыз – жастарға сапалы білім беру, білікті ғылыми кадрларды даярлау, мемлекет дамуына қызмет ететін бәсекеге қабілетті мамандарды тәрбиелеу.

Тәуелсіз мемлекетімізді өркендетуге үлес қосып, ғылым-білімді дамыту – бәрімізге ортақ міндет.

Сіздерге мықты денсаулық, отбасыларыңызға құт-береке, еңбектеріңізге табыс тілеймін!

Ел іргесі бүтін, тәуелсіздігіміздің тұғыры биік болсын!

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің Басқарма Төрағасы – Ректор Жансейіт ТҮЙМЕБАЕВ

Нұржамал АЛДАБЕК:

Шығыстанушылар ұлттық дипломатияның құрылуына зор үлес қосты

3-бет

Дала өркениетінің дәстүрлі шаруашылығын зерттеуші

4-бет

Борец за свободу независимость

5-бет

ҚазҰУ ұжымы Түркияда тәжірибе алмасты

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің Басқарма Төрағасы – Ректоры Жансейіт Түймебаевтың бастамасымен және ұйымдастыруымен білім ордасының 50-ге жуық оқытушы-профессорлар құрамы мен жас ғалымдары Түркияда тәжірибе алмасуда. Сапар аясында ҚазҰУ делегациясы Ақтеңіз университетіне барды.

Ақтеңіз университеті – Түркиядағы жетекші жоғары оқу орындарының бірі. Түркияда академиялық зерттеулер негізінде жазылған ғылыми мақалалар бойынша Ақтеңіз университеті үздік бестікке кіреді. Жерорта теңізінің жағалауында орналасқан университет кампусында 250-ден аса ғимарат бар. Білім ордасының ғылыми-технологиялық базасы жоғары мүмкіндіктерге ие. Сондай-ақ логистикалық коммуникациясы жолға қойылған.

Бір аптаға созылатын курс барысында оқытушылар түрік жоғары білім беру жүйесімен етене танысып, оқу үдерісін ұйымдастыру бойынша тәжірибе алмасатын болады. Сонымен қатар заманауи білім беру, инновациялық әзірлемелер мен оқытудағы озық технологиялар тақырыбында тренингтерге қатысады. Іссапар барысында бірлескен білім беру бағдарламалары мен жобаларды іске асыру бойынша әріптестікті одан әрі нығайту көзделуде.

ҚазҰУ делегациясымен кездесуде Ақтеңіз университетінің Денсаулық сақтау саласын басқару ісі кафедрасының меңгерушісі Мұстафа Чобан сөз сөйлеп, алдағы уақытта да ҚазҰУ мен Ақтеңіз университеті арасында бірлескен жобалар жүзеге асатынын жеткізді.

Жалғасы 8-бетте

№42 (1866), 17 ЖЕЛТОҚСАН 2022 ЖЫЛ ● АПТАЛЫҚ 1948 ЖЫЛДЫҢ 20 СӘУІРІНЕН ШЫҒА БАСТАДЫ
QAZAQ UNIVERSITETI

Биологиялық қауіпсіздік басты назарда

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінде «QazBioPharm» холдингінің ұйымдастыруымен «Ведомствоаралық ғылыми кластер – ғылымды қажетсінетін өнім жасаудың негізі» атты семинар өтті.

Кездесуде «QazBioPharm» ұлттық холдингі» АҚ Директорлар кеңесінің төрағасы Бердібек Сапарбаев сөз сөйлеп, бүгінгі шараны өткізуге қолдау көрсеткен университет басшылығына ризашылығын білдірді. Бердібек Сапарбаев өз сөзінде Президенттің тапсырмасы бойынша 2021 жылдың желтоқсан айында құрылған ұйымның қызметі туралы баяндады.

Өз кезегінде Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің Басқарма Төрағасы – Ректоры Жансейіт Түймебаев баяндама жасады.

«Әлемдік пандемия барлық салалардың даму бағыттарын қайта қарауды талап етуде. Осы орайда, университеттер мен ғылыми қауымдастық алдында жаңа міндеттер пайда болды. Биылғы мамыр айында Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаев биологиялық қатерлерге қарсы тұру мақсатында «Қазақстан Республикасының биологиялық қауіпсіздігі туралы» заңына қол қойды. Аталған заң осы саладағы ғылымды дамытуға мүмкіндік береді. Бұл университеттегі ғылымның дамуына, жаңа ғылыми кадрлардың қалыптасуына ықпал ететіні сөзсіз», – деді университет басшысы.

Семинар спикерлері биологиялық қауіпсіздікті дамыту, ғылыми кластер құру, инновациялық жобаларды коммерцияландыру және т.б. мәселелер бойынша өз ұсыныс-пікірлерін ортаға салды.

Света ӨМІРҒАЛИЕВА

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің Ғылыми кеңесінде 2022-2023 оқу жылындағы қысқы емтихан сессиясының барысы талданды.

Жетекші университеттер тәжірибесі зерделенді

Алдымен оқу орнының Басқарма мүшесі – академиялық мәселелер жөніндегі проректоры Фатима Жақыпованың баяндамасы тыңдалды.

«Оқу жылының басында департамент қызметкерлері қысқы сессияға дайындық бойынша ауқымды жұмыс жүргізді. Атап айтқанда, жазбаша емтихандарды өткізу кезінде цифрлық технологиялар мен жауап парақтарының жаңа форматтары енгізілді», – деді проректор.

Сонымен қатар қорытынды бақылаудың оңтайлы тәсілін таңдау кезінде АҚШ (MIT, NYU, NCSU, UW), Сингапур (NUS), Еуропаның (University of Amsterdam) жетекші университеттерінің тәжірибесі зерделенді.

Сондай-ақ қысқы сессияны өткізуге байланысты қаулы жобасы шығарылып, емтихан барысын бақылау ситуациялық басқару орталығына жүктелді. Академиялық мәселелер жөніндегі департамент қысқы емтихан сессиясының қорытындыларына талдау жүргізеді және жазғы емтихан сессиясына емтихан тапсырмаларының әзірленуін және сапасын арттыруды қамтамасыз етеді. IT-инфрақұрылымды дамытуды қамтамасыз ету департаментіне емтихан сессиясы кезеңінде ақпараттық жүйелерді пайдалану бойынша үздіксіз жұмыс пен қажетті техникалық қолдауды қамтамасыз ету міндеттелді.

Бұдан бөлек, жиын барысында ҚазҰУ-дың философия және саясаттану факультетінің магистранттары – Татьяна Ячковская мен Жәмила Мұратқа Әулие Охрид Клемент атындағы София университетімен қос дипломды білім беру бағдарламасы бойынша дипломдар табыс етілді.

Сонымен қатар Басқарма Төрағасы – Ректор жанынан консультативтік кеңес құру туралы мәселелер және университет ғалымдарының жариялауға арналған монографияларының ұсыныстары қаралды.

Гүл БАЯНДИНА

Ұлт ұстазы лайықты ұлықталды

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінде «Ахмет оқулары» аясында «Ахмет Байтұрсынұлы және ғылым тілі» атты халықаралық ғылыми-теориялық конференция өтті.

Конференцияға ҚР Парламенті Сенатының Төрағасы Мәулен Әшімбаев құттықтау жолдады. Онда: «Ахмет Байтұрсынұлы – өте терең, жан-жақты тұлға. Ол тіл, әдебиет, лингвистика, педагогика, саясат сияқты салмақты салаларда ұлтының білімін молайтып, еркіндікке қол жеткізуіне бар күшін жұмсады», – делінген.

Сонымен қатар жиынға «ТілҚазына» ұлттық ғылыми-практикалық орталығының бас директоры Ерболл Тілешов қатысып, ҚР Жоғары білім және ғылым министрі Саясат Нұрбектің құттықтау сөзін оқыды. Министр: «Бүгінгі алыс-жақын шетелдер мен еліміздің ғалымдары қатысып отырған конференцияның нәтижелері қазақ тілтануы үшін ғана емес, мемлекеттік тілдің ғылым тілі деңгейінде қолданылуына қосылатын аса маңызды жұмыс болады деп санаймын. Ғалым еңбектерін терең зерттеу жалғаса береріне сенімім мол», – дей келе, ахметтанушы ғалымдарға алғыс білдірді.

Алқалы жиында Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ-дың Басқарма Төрағасы – Ректоры Жансейіт Түймебаев қатысушыларға өз құттықтауын жеткізді.

«Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті Ахмет Байтұрсыновтың биылғы 150 жылдық мерейтойына жан-жақты дайындықпен келді. Ғалым мұраларын қамтыған ғылыми-тәжірибелік конференциялар өткізілді. Ұлт ұстазының таңдамалы еңбектері көптомдық ретінде шығарылды. Бұл шығарылымның басты ерекшелігі – студенттер А.Байтұрсынұлы еңбегінің түпнұсқасын оқуға толық мүмкіндік алды. Биыл университетіміздегі Қазақ тіл білімі кафедрасына Ұлт ұстазы – Ахмет Байтұрсынұлының есімі берілді», – деп атап өтті Жансейіт Түймебаев.

Конференцияны жүргізген Ахмет Байтұрсынұлы атындағы Тіл білімі институтының директоры Анар Фазылжан өз сөзінде институттың биылғы атқарған жұмыстарын тілге тиек етті. Ғалымдар мен жас ізденушілер ұлт ұстазының мол мұрасын жаңа қырынан зерттеуге бет бұрғанын айта келе, шараның мәні мен маңызына тоқталды.

Сондай-ақ шарада Түркияның Османғазы университетінің профессоры Феррух Ағжа, ҚР ҰҒА академигі Шерубай Құрманбайұлы, Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ-дың А.Байтұрсынұлы атындағы кафедра меңгерушісі Анар Салқынбай және өзге де баяндамашылар сөз алып, Ахмет Байтұрсынұлының ұлттық ғылым тілінің қалыптасуына сіңірген еңбегі, терім сөздерінің негізділігі, ғалым жасаған лингвистикалық терминдердің метафоралық сипаты мен мазмұны, ақынның драматургиясына қатысты ой-пікірлері жайлы ой қозғады.

Әйгерім ӘУЕЗХАНҚЫЗЫ

Алматы облысымен ортақ жобалар іске асырылады

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің Басқарма Төрағасы-Ректоры Жансейіт Түймебаев «Туған жерге тағзым» атты өңірлік форумына қатысып, Алматы облысы әкімдігімен ынтымақтастық туралы Меморандумға қол қойды.

Форум жұмысына Алматы облысының әкімі Марат Сұлтанғазиев, ҚР Ұлттық экономика вице-министрі Ілияс Өсеров, ҚР сауда және интеграция вице-министрі Қайрат Төребаев, ҚР Ауыл шаруашылығы вице-министрі Жеңіс Өсербай, ҚР Экология, геология және табиғи ресурстар вице-министрі Әлия Шалабекова, «Даму» кәсіпкерлікті дамыту қорының АҚ Басқарма төрағасы Гаухар Бөрібаева, «Бәйтерек ҰБХ» АҚ Басқарма төрағасының бірінші орынбасары Нұрболат Айдапкелов және ірі кәсіпкерлер, БАҚ өкілдері қатысты.

Форум барысында қол жеткізілген Алматы облысының әкімдігі мен Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ арасындағы келісім аясында екі жақты әріптестік қатынастар орнату және ұзақ мерзімді, өзара тиімді ынтымақтастықты дамыту көзделген.

Келісім бірлескен іс-шараларды жоспарлау, бағдарламалардың ғылыми-техникалық сараптамасын әзірлеу және орындау, ақпарат алмасу, ортақ жобаларды іске асыру және басқа да жұмыс бағыттарын қамтиды.

Іс-шараны ұйымдастырушылар форумның жыл сайын өткізілетіндігін және келісімдердің саны мен инвестициялардың жалпы сомасы ашық жарияланып тұратындығын атап өтті.

Гүл ҚҰТТЫБЕКҚЫЗЫ

Нұржамал АЛДАБЕК, шығыстану факультетінің профессоры, т.ғ.д.

Шығыстанушылар ұлттық дипломатияның құрылуына зор үлес қосты

– Нұржамал Әбдіразаққызы, 16 желтоқсан – Тәуелсіздік күні мерекесі құтты болсын! Шығыстанушы ғалым ретінде тәуелсіздік жылдарындағы еліміздің сыртқы саясаттағы стратегиялық бағыттарына тоқталып өтсеңіз.

– Тәуелсіз Қазақстанның сыртқы саясаттағы стратегиясының басым бағыттарының бірі – шығыстық, яғни азиялық бағыт. Еліміздің геосаяси жағдайына орай қалыптасып отырған сыртқы саясаттағы және сыртқы экономикалық қызметтердегі шығыстық бағыттың басымдыққа ие болуы заңды құбылыс. Әлемдік деңгейде де біртіндеп евроцентризмнен шығыстық бағытқа бет бұру үрдісі белең алуда. Шығыс үдемелі түрде дамып отырған демографиялық және экономикалық қарқынымен ғана емес, сарқылмас ғылыми ілімдердің де ошағы ретінде өзіне тартуда.

Қазақстанның әлемнің ең дамыған, өркениетті, алпауыт мемлекеттер қатарына қосылуы үшін еліміздің жарқын болашағының кепілі, өркениетті елдің кемел келбеті, тәуелсіздік тұғырын нық ұстайтын білімді де білікті ұрпақ тәрбиелеу – қазіргі буынның, білім беру саласы қызметкерлерінің қасиетті міндеті, парызы.

Шығыстану ғылым және білім саласы ретінде алғаш рет Еуропадағы отаршылдық дәуірінің басталу кезеңінен пайда болған. Шығыс елдерін отарлау мақсатындағы практикалық мақсаттардан туындаған алғашқы қарапайым ілімді игеруден біртіндеп ғылыми зерттеу және білім саласындағы тілді игеру салаларын дамыту дүниеге келді. Сол кезден бастап батыстың отаршыл елдерінің бірқатарында шығысты зерттеу орталықтары қалыптасты. Отаршылдар шығыс қоғамына қатысты құнды дереккөздерін, кітаптарды елдеріне алып кетіп, соның негізінде батыс елдерінде зерттеулер жасалып, бай дерек қорлары мен кітапханалар, зерттеу орталықтары пайда болды.

Қазақ халқы үшін шығысты тану, оның тілдерін білу, мәдениеті және әдебиетімен таныс болу бұрыңғы замандардан бар үрдіс. Ертерек замандардағы қазақ даласынан шыққан ғұламаларды айтпағанның өзінде, бергі замандағы Абай, Шәкәрім, Шоқан сияқты ғұламаларымыз шығыстың бірнеше тілін біліп, шығыс ғұламаларының шығармаларымен таныс болған, оларды қазақшаға аударған.

– Қазақстанда шығыстанушылар мектебінің қалыптасуына, білім беру саласының өркендеп-өсуіне елеулі үлес қосқан маңдайалды педагог-ұстаздарымыздан кімдерді атар едіңіз?

– Қазақстанда шығыстану білім беру саласы ретінде өзінің дербес дамуын тек тәуелсіздіктің сәл алдында, 1989 жылы біздің университетте шығыстану факультетінің дүниеге келуінен бастау алады. 1994 жылы шығыстану факультетінің алғашқы түлектері қанат қақты.

Шығыстық бағытты басты назарға ала отырып, шығыстану факультеті осы жылдар ішінде шығыс елдерінің тілі мен әдебиетін, діні мен ділін, тарихы мен саясатын, қоғамы мен экономикасын зерделеген мыңдаған түлектерін даярлап шығарды. Университетімізде Әбсаттар Дербісәлі, Кеңес Қожахметұлы, Әбдіғали Шөпеков, Мәрзия Мәженова, Гүлжан Рамазанова, Клара Таджикова, Өтеген Күмісбаев, Гүлнар Надирова, Герман Ким т.б. ұстаздардың қазақстандық шығыстанушылар мектебі қалыптасты. Олар құлшынысқа толы, жігерлі де патриоттық сезімдері жоғары жастардың маман ретінде қалыптасуына, ұлттық дипломатиямыздың құрылуына зор үлестерін қосты. Бұл ұстаздар шығыс елдерінің тілі мен әдебиетінен, тарихы мен саясатынан дәрістер оқып, жан-жақты білім беруге тырысты. Сондай-ақ сол кездегі шығыстанушы маман педагогтердің тапшылығына орай, университетке шығыстанушы орталықтарда білім алып, түрлі салада қызмет атқарып жүрген Бахтияр Тасымов, Мұхтар Тілеуберді, Бағдат Әміреев, Сайлау Батыршаұлы, Ақылбек Қамалдинов, Асхат Оразбай сияқты шығыстанушы мамандар жұмысқа шақырылды. Олардың барлығы дерлік кейін қазақстандық дипломатияның, сыртқы саясаттың бүкіл бір дәуірін қалыптастырған тұлғаларға айналды. Шығыс елдерінің тілдері, мәдениеті мен саясаты туралы еңбектер жазды. Дипломатиялық қызметте жүрсе де, педагог ұстаз деген қасиетті қызметін ұмытпастан, шәкірттерінің қызметте шыңдалуына үлес қосып, қазақстандық дипломатия мектебін қалыптастырып келеді.

Сапалы дипломат кадрларды даярлауда ұстаздар жас маманның бойына жан-жақты терең білімді, жаңа жағдайларға тез бейімделе білу дағдысын, жылдам әрі салмақты шешімдер қабылдай білуді, мәселелерді мемлекеттің сыртқы саясат доктринасына қайшы келмейтіндей етіп шеше білуді үйретуге тырысты.

– Шығыстану факультетінің түлектері тәуелсіздіктің бастапқы жылдарында еліміздің дипломатиялық қызметіне тартыла бастағанынан хабардармыз. Осы жөнінде кеңірек таратып айтып берсеңіз.

– 1994 жылы шығыстану факультетінің шығыстану бөлімін бітірген алғашқы түлектердің дені мемлекеттік қызметтерге алынып, жас тәуелсіз еліміздің заманауи мемлекет ретінде қалыптасуына олар да кірпіш болып қаланды. Олардың барлығы дерлік тәуелсіз мемлекетіміздің әртүрлі салаларындағы – СІМ, ҰҚК, кеден, шекара, коммерциялық құрылымдарға қызметке кетті. ҚР СІМ-де алғашқы қызметтерін қарапайым кіші қызметкер мен тілмаштықтан бастаған олар қазір біздің мақтанышымызға айналып, маман ретінде өздерін толық таныта білді. Олардың қатарында Қазақстанның Азия және Африка елдеріндегі төтенше және өкілетті елшілері Қайрат Лама Шариф, Азамат Бердібай, Берік Арын, Ержан Мұқаш, Арман Исағалиев, Бақыт Батыршаев сияқты түлектеріміз Араб елдерінде, Шахрат Нұрышев, Ғабит Қойшыбаев ҚХР-да, Ерлан Әлімбаев Үндістан Республикасында ҚР төтенше және өкілетті елшісі қызметтерін атқарды. Қазіргі күнде Шахрат Нұрышев СІМ бірінші орынбасары, ал Ерлан Әлімбаев СІМ орынбасары қызметтерін атқаруда, жапонтанушы Батырхан Құрмансейіт қазір СІМ төтенше тапсырмалар жөніндегі арнайы елші, қытайтанушы Нұрлан Ақкошқаров Шанхай ынтымақтастық ұйымындағы Қазақстанның арнайы тұрақты өкілі қызметтерін атқарып отыр. Бұдан басқа да СІМ, ҰҚК т.б. мемлекеттік қызмет саласында абыройлы түлектеріміз жетерлік. Ғылым мен білім саласында қаншама түлектеріміз еңбек етуде. Міне, бұл тәуелсіздік жылдарында қалыптасқан қазақстандық шығыстанушылар.

Отыз жылдан астам тарихы бар шығыстану факультеті осы жылдар ішінде ғылыми кадрларды даярлауда өз үлесін қосып келеді. Ғылым мен білім беру саласында да алғашқы түлектеріміз шығыс тілі мен әдебиетінен, тарихы мен саясатынан дәріс беріп әрі өздерінің ғылыми ізденістерімен жетістікке жете бастады. Қазір ғылым докторлары мен кандидаттары және жаңа форматтағы философия докторы (PhD) дәрежесіне ие болғандар саны жыл сайын артып келеді. Шығыстану мамандығы бойынша шығыс елдерінің филологиясы, тарихы, саясаты, сыртқы саясаты, әлеуметтік-экономикалық жағдайы, қоғамдық өмірі туралы зерттеу жүргізіп, еңбектерін жариялай бастады. Ғылыми зерттеу бағыттары Қазақстанның сыртқы саясат доктринасын қалыптастыруға, халықаралық қатынастардың өзекті мәселелерін сараптауға септігін тигізер еңбектер деуге толық негіз бар.

– Қазақстанның шығыс елдерімен өзара қарым-қатынасына тоқталсаңыз. Әрі ауыз толтырып айтарлықтай қандай соны жұмыстар атқарылды?

– 1996 жылы елімізде Ғылым академиясы жанынан Шығыстану институты ашылды. Қазақстандағы қазіргі кезеңдегі шығыстанулық зерттеулердің дені осы институт арқылы жүруде. Академиялық ориенталистиканың бір саласы – шығыс археографиясымен белсенді зерттеу жұмыстарын жүргізіп отырған бұл ұйымның тындырғаны айтарлықтай көп. «Мәдени мұра» бағдарламасына белсене үн қосып, соның арқасында шетел мұрағаттары мен кітапханаларында жинақталған қазақ тарихына қатысты материалдарды тауып, оны талдап, саралап, ғылыми аударма жасап халыққа ұсынды, бұл жұмыс әлі де жалғасуда. Ал шеті ойылмай жатқан тарихи мұраларымыз әлі де жетерлік. Шетелдік тарихи құжаттар қоры мен кітапханаларда зерттеуін күткен дүниелер қаншама. Ол үшін жүйелі де мақсатты бағдарлама құрып, мемлекеттік қолдау арқылы осы тарихи мұраларымызды зерделеу кезек күттірмейтін мәселе.

Орталық Азиядағы ең ірі мемлекеттердің бірі – егемен Қазақстан аймақтағы көшбасшы елге айнала отырып, бүгінде өзінің шынайы тарихын қалыптастыруда және әлемнің көптеген елдерімен белсенді қарымқатынас ұстануда. Қазақстанның шығыс елдерімен өзара қарымқатынастарын, шығыстың мәдениеті мен экономикасын, тіпті қазақтардың өз төл тарихын зерттеп, зерделеуі үшін де шығыстанушы мамандарға деген сұраныс қазіргі таңда аса қажет деп есептейміз.

Шығыс елдерінің қазіргі кезеңдегі жаһандану мен әлемдік шаруашылық-саяси жүйеге қарай интеграциялану дәуіріндегі олардың тарихының іргелі мәселелерін саралау, сондай-ақ қазіргі замандағы шығыс елдерінде жүріп жатқан тарихи-саяси үрдістерді олардың тарихи тәжірибесі мен өркениеттік ерекшеліктерін ескере отырып, соған сәйкес, шығыстанушылардың кәсіби түсініктерін қалыптастыру ғалымдардың алдында тұрған жауапты міндет.

Кез келген мемлекет басқа елдің тарихын зерттеуге өз елінің мүддесі тұрғысынан қарайды. Әлемдегі шығысты зерттеуге бетбұрыс немесе ориентализм ғылым және білім саласы ретінде дамуы отаршылдық заманынан бастау алғанын жоғарыда айттық. Батыс пен ресейлік ориентализм осы мақсатта пайда бола отырып, бүгінгі дейінгі кезеңде ірі-ірі классикалық ғылыми мектептер қалыптастырып, адамзат игілігіне аса бай зерттеулер мен құнды деректер топтамасын қалыптастырды. Шығыс елдерін зерттеу ісі бұл елдерде қазіргі таңдағы әлемдік геосаяси жағдайларға, заманның даму бағытына орай жаңа сипатпен дамуын жалғастыруда. Сондай-ақ шығыс елдерінің өздерінде де отарсыздану дәуірі басталғалы бері дербес тың зерттеулерін дүниеге әкелуде. Шығыстану ілімі туралы отаршылдық сипаттағы еңбектерден, қасаң тұжырымдардан өзгеше, дербес шығыстық сипаттағы теориялар мен концепциялар қалыптастыруда, яғни шығысты шығыстық көзбен зерделеу белең алуда.

– Тәуелсіз Қазақстанның шығыс елдерін зерттеудегі басты өзекті мәселе неде?

– Шығыс елдерін зерттеудегі негізгі міндеті – қазіргі әлемде қалыптасып отырған геосаяси жағдайды еске ала отырып, Қазақстанның мүддесі тұрғысынан зерделеу мәселелерін айқындау. Мысалы, Қытаймен ғасырлардан бері тарихи байланыстардың түрлі кезеңдерін бастан өткере отырып, еліміз қытайтану ғылымы мен білімін жан-жақты дамытуға мүдделі. Тәуелсіз Қазақстанның шығыстағы алып көршісі – Қытай қоғамының қазіргі кезеңдегі дамуы әлеуметтік-экономикалық, мәдени және саяси салалардағы елеулі өзгерістері әлем назарын өзіне аударып отыр. Қытай XX ғасырдың соңғы ширегінен бастап, Дэн Сяопиннің реформалық саясатын табысты жүргізу нәтижесінде қазіргі күнде «әлемнің екінші экономикасы» деген атқа ие болып отыр. Жаһандану үрдісі қытайлық қоғамның дамуына айтарлықтай ықпал етуде. Қытайлық социализмді ұтымды жүргізе отырып, социалистік Қытай дамудың өзіне тән жаңа қытайлық моделін қалыптастыруда. Сондықтан бұл елдің қоғамдық дамуы мен саяси жаңаруының ерекшеліктерін айқындау біз үшін өте маңызды. Ең бастысы, Қытай – біздің еліміздің ғасырлар бойы тағдыр қосқан көршісі. Қытаймен байланыстарымыз ежелгі заманнан келе жатыр, ал қазіргі күнде бұл тіпті өзекті. Екі ел арасындағы стратегиялық, саяси, сауда-экономикалық байланыстар дамуда. Сондықтан Қытай елін жан-жақты зерделеудің қаншалықты қажет екені айтпаса да түсінікті.

Қорыта айтқанда, Қазақстанда шығыстану ғылым саласы ретінде де, білім беру саласы ретінде де даму үстінде, еліміздің ішкі-сыртқы саясатының мүддесінен шығатын, еліміздің бет-бейнесін сырт елдерге таныта алатын мамандар баршылық. Тек оларға барынша мемлекет тарапынан қолдау көрсетіліп, олардың білім мен ғылыми зерттеу саласындағы талпыныстарына бағыт-бағдар беріп отырсақ, еліміздің шығыстанушы мамандары шетелдік әріптестерімен терезесі тең дәрежеде өздерін көрсете алары сөзсіз.

– Әңгімеңізге рақмет.

Сұхбаттасқан
Нұрбек НҰРЖАНҰЛЫ

№42 (1866), 17 ЖЕЛТОҚСАН 2022 ЖЫЛ ● АПТАЛЫҚ 1948 ЖЫЛДЫҢ 20 СӘУІРІНЕН ШЫҒА БАСТАДЫ QAZAQ UNIVERSITETI

Дала өркениетінің дәстүрлі шаруашылығын зерттеуші

Әлихан Бөкейханов – қазақ қоғамының дамуына ерекше, өшпестей із қалдырған дара тұлға. Қазір Ә.Бөкейхановтың экономика саласындағы ғылыми-зерттеушілік еңбектері ұлттық статистика ғылымында өзіндік сипатымен дараланып отыр. Ол мыңдаған жылдар бойы қалыптасқан дала өркениетінің дәстүрлі шаруашылығын, экономикасын зерттеуге тікелей қатысты. Қазақ халқының болашағы және ертеңі ауыл шаруашылығы арқылы жарқын болатынын болжай білді. Дәстүрлі дала шаруашылығы мен жер мәселесі қазақтардың ұлт болып қалудағы басты құндылығы екенін жете ұғынды және осы бағыттағы ғылыми еңбектерін баспасөзде жариялады. Жүргізілген экономикалық зерттеу деректеріне жүгінсек, Әлихан Бөкейханов 17 жылдай білім алған.

Әлихан Бөкейхановты ерте бастан өз халқы құқығының бұзылуы, өлкесінің бодандықта болу жағдайлары, дәстүрлі дала шаруашылығының құлдырауы қатты алаңдатқан. Ұлы дала елінің мыңдаған жылдар бойы қалыптасқан дәстүрлі халық шаруашылығының күрделі де қиын өзгерістерге ұшырап жатқаны толғантты. Қазақ халқының Ресей империясының боданында болған 300 жыл бойы өз жоғын жоқтауына да шамасының келмегені ұлтжанды азаматтың жанына батты. Зерттеулерге сүйенсек, орыс империясы 1886 жылы қоныс аударуға байланысты заң шығара бастаған. Ал XIX ғасырдың соңында Ресейдің премьер-министрі П.Столыпин «жер мәселесін» қазақ өлкесінің есебінен шешуге белсене кірісіп, жергілікті халықтың жерлері: егістік алқабы, жайылым, орман-тоғайын тартып алып, қазақтардың жеріне 2 миллионнан астам келімсекті қоныстандырған.

Ол Ресейдің Императорлық география қоғамы Батыс Сібір бөлімінің толық мүшесі (1896-1908 жж.); Мәскеудің ауылшаруашылық қоғамының Омбы бөлімінің толық мүшесі (1908-1917 жж.); Ф.Брокгауз, И.Ефрон құрастырған 22 томдық «Жаңа энциклопедиялық сөздік» редакция алқасының мүшесі; «Сибирские вопросы» ғылыми-публицистикалық журналының тұрақты авторы әрі редакция мүшесі (1908-1910 жж.); Мәскеудің КСРО халықтарының Орталық баспасы Қазақ редакциясының әдеби қызметкері (1922-1927 жж.); Санкт-Петербург мемлекеттік университетінің профессоры (1926-1927 жж.). Ол қазақ даласындағы халық шаруашылығының экономикалық жағдайын зерттеген өте құнды екі монографиялық еңбек қалдырған. «Материалы по экономическому обследованию районов Сибирской железной дороги. Животноводство. Овцеводство в районе Западного участка Сибирской железной дороги – Томск, Товарищество «Печатня» С.П.Яковлева» монографиясы 1904 жылы жарияланса, 1905 жылы «Материалы по экономическому обследованию районов Сибирской железной дороги. Скотоводство. Скотоводство (крупный рогатый скот) в районе Западного участка Сибирской железной дороги – Томск, Товарищество Печатня» С.П.Яковлева» атты монографиясын жазды. Оның ғылыми-зерттеу материалдары негізінде, сондай-ақ «Қазақтың қой тұқымдары мен қой шаруашылығы» және «Ірі қара мал шаруашылығы» монографиялары жарық көрді.

Әлихан Бөкейхановтың экономикалық көзқарасының құндылығын тұжырымдайтын болсақ, ол, біріншіден, туған халқының құқығын қорғауды алдына мақсат етіп қойып, белсенді және нақты көмек көрсету идеясын ұстанды. Отаршылдарға қарсы қоғамдық-саяси экономикалық күрес көзқарасын қалыптастырды және осы жағдайға сай келетін өзінің орны мен рөлін терең сезініп, туған Отанына деген сүйіспеншілігін өміріне тұмар етті. Екіншіден, жер мен мүлікке келімсектердің иелік жасап жатқанын, яғни сол кездегі қазақ халқының дәстүрлі халық шаруашылығы экономикасының күрделі өзгеріске ұшырағанын көре білді. Үшіншіден, сол өмір сүрген қоғамдағы дәстүрлі шаруашылық саласын бағалай алатын білікті экономикалық білімін пайдаланып, туған халқының халық шаруашылығының жағдайын экономикалық зерттеулері арқылы көрсетті. Төртіншіден, Ресей патшасы ұйымдастырған статистикалық экспедицияларға өзі өтініш білдіріп, шынайы ынтасымен тікелей қатысып, нақты статистикалық-экономикалық деректер негізінде қазақтың дәстүрлі мал шаруашылығының нақты көріністерін экономикалық тұрғыдан есептеп, қағаз бетіне жан бітірген тұңғыш статист-ғалым-экономист болды. Бесіншіден, қазақ өлкесінің жері мен мал шаруашылығы экономикасы туралы алғашқы, қомақты, көпжақты ғылыми монографиялық зерттеулерінің құндылығы бүгінгі күнге дейін өзінің мән-маңызын жоғалтқан жоқ. Алтыншыдан, қазақ қоғамындағы дала шаруашылық жағдайының экономикалық базасы қиыншылыққа ұшырап жатқанын Дума мінберінен, қоғамдық және әртүрлі ортада айта білді. Жетіншіден, далалық экспедиция зерттеулерін айқын және нақты сандық есептеулер негізінде дәлелдер, тұжырымдамалар, байламмен толықтырып, баспасөз бетінде ашық жариялап отырды. Сегізіншіден, экономист ретінде қазақ даласында қой және ірі қара шаруашылығының мыңдаған жылдарға негізделген жоғары деңгейде дамып жатқан табиғи ортамен үндесін (төл табиғаттың тепе-теңдігінің сақталуы үшін жаз – жайлауға, күз – күздеуге, қыс – қыстауға, көктемде – көктеуге), бейімделген жүйесінің, табиғат пен адамдар арасындағы үзіліссіз байланыстың тұтастығы сақталғанын дәлелдеген қағидалары құнды. Тоғызыншыдан, ол өте жігерлі, білімді (14 жыл оқыған: орыс-қазақ бастауыш мектебі, төрт жылдық кәсіптік училище, Омбы техникалық училищесі, Санкт-Петербургтегі императорлық орман институты), еңбекқор, дарынды, туған халқының құқықтық-экономикалық мәселесін саяси тұрғыдан терең түсінген, бағалаған, саналы бар ғұмырын және білімі мен білігін қазақ халқының игілігіне арнаған, өз міндетін жете білумен ерекшеленетін мемлекет қайраткері. Оныншыдан, бұл экономикалық еңбектердің жазылғанына 118 жылдан асса да, олар өзінің өзектілігі мен құндылығын әлі күнге дейін жоғалтқан жоқ.

Қазақ өлкесінің ауыл шаруашылығы саласын зерттеген тұңғыш экономист-ғалым. Ең бастысы, ғылыми және статистикалық экспедициялардың бел ортасында жүрген 1894-1895 жылдардағы «Тобыл», 1896-1901 жылдардағы Ф.Щербинин басқарған статистикалық экспедицияларын, КСРО Ғылым академиясының академигі С.Швецов басқарған Сібір теміржолы бойындағы мал шаруашылығын зерттеген 1903-1904 жылдардағы статистикалық-экономикалық сапарлары, профессор С.Руденко басқарған Бүкілодақтық Ғылым академиясының экономикалық отряды құрамында «Адай уезі» (1926 ж.) статистикалық-экономикалық және тұрмыстық зерттеу экспедициясын ерекше айта кеткен ләзім. Осындай маңызды дала экспедицияларына шыққан ол білімі мен ғылыми-зерттеушілік тәжірибесін пайдаланып, экономикалық көзқарасын ашық айтты. Туған халқының дәстүрлі халық шаруашылығының құлдырауына тосқауыл қою мақсатында құқықтық мәселелерді көтерді.

Ұлттық экономикадағы өзіндік орны, ұлтының мүддесіне адал қызмет жасағанының нәтижесі, ең алдымен, оның ғылыми еңбектері арқылы ұлықталатыны – уақыт шындығы. Ол туған өлкесі мал шаруашылығының маңызын және оның дала өркениетін дамытудағы атқаратын орнын бағамдай білген тұлға. Қазіргі кезде Әлихан Бөкейхановтың экономика саласындағы ғылыми-зерттеушілік еңбектері ұлттық статистика ғылымында өзіндік сипатымен дараланып отыр. Алаштың біртуар перзентінің дәстүрлі дала шаруашылығының экономикасын зерттеп жазған еңбектері, көтерген мәселелері мен бастамалары бүгінгі кезде ерекше сұранысқа ие. Оның экономикалық еңбектері қазақ халқының халық шаруашылығы саласын түбегейлі жан-жақты, жүйелі, кешенді алғаш зерттеген құнды ғылыми жұмысқа жатады. Ол туған халқының әлеуметтік-экономикалық жағдайын терең түсініп, ұлтының сана-сезімін оятуға белсене араласты. Экономикалық еңбектеріндегі идеясы, тұжырымдамасы өміршеңдігін дәлелдеп, заманмен бірге жаңара береді.

Оңалбек АБРАЛИЕВ,
Менеджмент кафедрасының профессоры, экономика ғылымының докторы

1986 жылдың желтоқсанында алаңға шығып, кеңес билігіне наразылық көрсеткен жастардың қаһарлы империядан сескенбегенінің белгісі азаттықты аңсау екені сөзсіз. Шынында да, Желтоқсан көтерілісі азаттық таңы ататын күннің жақындап қалғанын сездірген оқиға еді. Желтоқсаннан кейін барып Кеңес елінің түкпір-түкпірінде сан түрлі толқулардың болғаны, ақыры араға бес жыл салып Кеңес Одағының ыдырауына алып келді.

Отан үшін аянбай еңбек ету – парыз

Тарихи әділдік пе, әлде кездейсоқтық па? Желтоқсан көтерілісіне Кеңес Одағының Коммунистік партиясы орталық комитетінің қаулысымен «қазақ ұлтшылдығының көрінісі» деген баға беріліп, оған қатысқан азаматтар қуғын-сүргінге ұшырады. КСРО-ның тоталитарлық, отаршыл саясатына қарсы қазақ жастарының азаттық күресі тарихи маңызы бар үлкен оқиға болғаны сөзсіз.

Желтоқсан айының 16-сы – Қазақстан халқы үшін алтын әріптермен жазылған атаулы күн. Мемлекеттің заң шығарушы жоғарғы органы – ҚР Парламенті 1991 жылы 16 желтоқсанда «Қазақстан Республикасының мемлекеттік тәуелсіздігі туралы» конституциялық заң қабылдады. «ҚР мемлекеттік тәуелсіздігі туралы» конституциялық заңының қабылдануына С.Сартаев, С.Зиманов, М.Баймаханов және тағы басқа атақты заңгерлер мен академиктер зор үлес қосты.

Жүрегі «елім» деп соққан әр қазақтың мемлекеттік мерекесі – Тәуелсіздік күні. Бүгінгі таңдағы жеткен барлық жетістігіміз тәуелсіздіктің арқасы. Қазақстанның егемен ел, тәуелсіз мемлекет болғанын аңсап, өмірден өткен Желтоқсан құрбандарының рухына тағзым етіп, еске алуды парыз деп санаймын.

Тәуелсіздіктің бәрімізге артар міндеті, жауапкершілігі зор. Азаттыққа қол жеткізу қаншалықты күрделі болса, оны сақтап қалу да, тәуелсіз мемлекет ретінде өмір сүріп кету де соншалықты қиын. Аз уақыт ішінде Қазақстан өзін әлемге танытып үлгерді. Көптеген елеулі табыстарға қол жеткіздік. Еліміздің тыныштығы мен қауіпсіздігі, көпұлтты Қазақстан халқының жарастығы мен ынтымақтастығы, еліміздің экономикалық өрлеуі, әлем елдерімен тығыз достық қарым-қатынас орнатуы – тәуелсіз еліміздің басты мақсаты. Еліміздің тағдыры біздің ұлттық сана-сезімімізге, отаншылдығымызға, болашаққа деген сенімімізге байланысты. Бізге абзалы – Отан үшін аянбай еңбек ету.

Өскелең ұрпаққа тәуелсіздігіміздің қиын да қилы жолмен келгенін ұғындыру – біздің борышымыз. Көк аспанымызбен астасқан көк туымыз әрдайым биіктен желбірей берсін!

Арайлым МЕРЕКЕ,
заң ғылымының магистрі

QAZAQ UNIVERSITETI №42 (1866), 17 ЖЕЛТОҚСАН 2022 ЖЫЛ ● АПТАЛЫҚ 1948 ЖЫЛДЫҢ 20 СӘУІРІНЕН ШЫҒА БАСТАДЫ

Борец за свободу независимость

Среди плеяды казахской интеллигенции конца XIX – начала XX в. таких, как Алихан Букейханов, Ахмет Байтурсынов, Миржакып Дулатов, Жакып Акпаев, Мустафа Шокай, Халел Досмухамедов и других, особо выделяется фигура Жаханши Досмухамедова. Выпускник Уральского войскового реального училища и престижного юридического факультета Императорского Московского университета (ныне МГУ имени М.Ломоносова), один из лидеров движения «Алаш», председатель западного отделения «Алаш-Орда», заместитель председателя Всероссийского мусульманского совета, талантливый организатор, блестящий политик, профессиональный юрист, прокурор, правовед, цивилист. Ему, как юристу, принадлежит ведущая роль в формировании правовой концепции «Алаш» и образовании «Алаш-Орда», а его государственные и правовые взгляды представляют интерес по сей день, так как имеют прогрессивный характер.

Важно отметить, что в тот сложный для Казахского края исторический период весь цвет казахской молодежи был сосредоточен в таких крупных российских городах, как: Москва, Санкт-Петербург, Томск, Омск, Оренбург и т.д. Окончив Уральское войсковое реальное училище, Жаханша Досмухамедов продолжил учебу в одном из лучших ВУЗов России - Императорском Московском университете. На выбор его будущей профессии оказали влияние общественно-политическая обстановка в стране и бедственное положение народа, который находился на грани потери многовековых традиций и обычаев. Молодого и талантдивого Жаханшу заметили, сам ректор оказал поддержку, чтобы юноша стал студентом университета. Об этом свидетельствуют письма, обнаруженные в государственных архивах Москвы. Он изучал общественно-политическую и правовую литературу, научные труды российских и зарубежных ученых, прогрессивные идеи американских, европейских и русских мыслителей, а также приобрел навыки ораторского искусства. Продолжая идеи русского либерализма и осознавая полинациональность народов Средней Азии и Казахстана, он видел реальные перспективы консолидации народов. Выдвигал идею объединения народов, предлагая ориентироваться на узбеков, туркмен, башкиров и вообще на Туркестан, как родственный по составу населения регион.

Ж.Досмухамедов был хорошо знаком с политическими и правовыми учениями не только российских мыслителей, но и политико-правовыми взглядами и идеями ярких представителей европейских и американских школ. При этом особое внимание уделял изучению казахского обычного права и взглядам казахских мыслителей, поднимавших идеи сохранения национальной самобытности, этнической целостности народа, справедливости. Иначе говоря, сохранение национальной самобытности народа и воспитание национальных чувств были началом политических идей Ж.Досмухамедова. Также ему были близки политические и правовые учения представителей США, поэтому для него идеалом представлялся общественно-политический строй США, то есть он был за «федеративную демократическую республику с обязательным предоставлением казахам широкой территориально-национальной автономии». Однако окончательной его целью было образование независимого Казахстана.

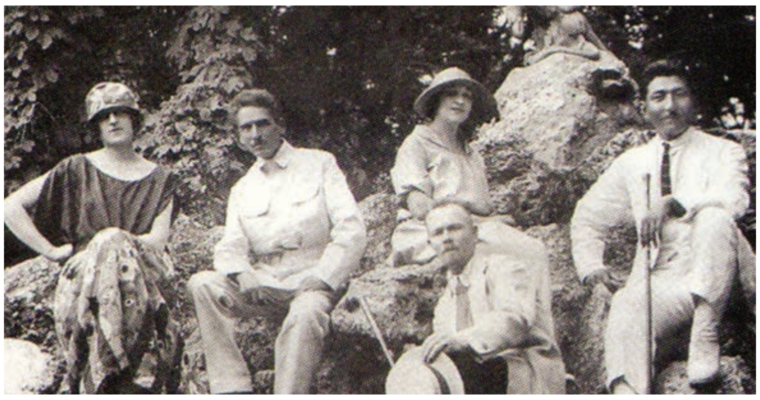

Важность представляют взгляды юриста по вопросам права и формирования национальной правовой системы. Он размышлял о происхождении казахов и казахской государственности, о власти, отмечая необходимость ее разделения на ветви, что позволит более качественно решать возложенные на каждую из них задачи; говорил о необходимости образования органов местного управления. Талантливый юрист одним из первых исследовал казахское обычное право, которое не знало жестких мер наказания, и указывал на положительные стороны существовавших веками степных законов, носящих демократический характер.

Ж.Досмухамедов обладал острым пером и, руководствуясь глубокими знаниями права, излагал проблемы на страницах печати. На основе практического опыта он пишет статьи под общим названием «Несколько слов о киргизском обычном праве и народном суде», которые были опубликованы в нескольких номерах газеты «Уральский листок». Конечно, в них он выразил свою критическую позицию. Тем более, в тот период он работает в качестве статиста в Переселенческом управлении по исследованию Казахского края в Акмолинской, Тургайской и Уральской областях, наблюдая за «юридическим бытом киргиз», то есть казахов.

Как юрист, он мог бы сделать блестящую карьеру в России, однако принял решение вернуться на Родину, в казахский край и быть вместе с народом. Если проследить его жизнь, то видно, что он, благодаря своим юридическим знаниям, всегда был востребованным специалистом. В государственных архивах Омска и Томска материалы проливают свет на его жизненный путь. После окончания университета в 1910 году, некоторое время он работает в Уральске, но после критических статей, вынужденно возвращается в Россию. Но и здесь, благодаря своим знаниям, молодой юрист быстро находит работу – исполняет обязанности помощника секретаря уголовного отделения и мирового судьи, а летом 1912 года работает старшим кандидатом на должность при Омской судебной палате с откомандированием для исполнения обязанности мирового судьи 10-го участка Барнаульского уезда. В 1913 году его переводят на ту же должность в 1-й участок Змеиногорского уезда, а осенью 1913 года приглашают на работу в прокуратуру в г. Барнаул.

27-летний Ж.Досмухамедов занимал высокую должность и свидетельством тому «Распределение участков товарищей Прокурора Томского окружного суда» за подписью прокурора Н.Г.Красильникова, где указано его назначение в качестве Товарища Прокурора Томского окружного суда по Каинскому уезду в марте 1914 году. Этот документ сохранен в Государственном архиве Омска. В Государственном архиве Томска имеются другие архивные материалы о деятельности прокуратуры и помощника прокурора, который стоял на защите прав и свобод человека.

Ж.Досмухамедов, являясь лидером «Алаш-Орда», не располагал достаточно временем на написания статей, поэтому идеи и взгляды политика можно проследить через его общественно-политическую деятельность. Именно ему, как профессиональному юристу, принадлежит ведущая роль в формировании правовой концепции «Алаш». Также велика его роль в объединении мусульман России; был избран заместителем председателя Всероссийского мусульманского совета, членом предпарламента Временного совета, образованного при Временном правительстве, и членом особого совещания по выработке закона об Учредительном собрании, принимал активное участие в организации и проведении мусульманских съездов. Юрист выступил инициатором образования казахской армии, народной милиции, открыв две юнкерские школы по подготовке офицеров из казахов.

Руководствуясь только принципами миротворческой политики, Ж.Досмухамедов решал важные политические вопросы, он внес на обсуждение во Всероссийский мусульманский совет и включал в повестку дня областных съездов земельный вопрос, отстаивая свою позицию о необходимости предоставления должности министра земледелия для представителей мусульманских народов, так как самым «больным» вопросом оставался именно земельный. Предлагал приостановить переселение в Казахский край в целом и западные регионы в частности, запретить впредь отчуждения и сдачи в аренду земельных угодий, предоставить в пользование казахов земельные участки и т.д. По его мнению, активная переселенческая политика власти разрушает традиционные устои казахского общества, не способствует развитию экономики, национальной культуры и языка. Казахское общество в таких условиях теряет свою самобытность, сложившуюся в течение многих тысячелетий правовую систему.

Именно Жаханша Досмухамедов вместе с Халелом были делегированы на переговоры с Лениным и Сталиным по важным вопросам казахского края. Для него очень важно было сохранить духовные ценности для потомков. Это можно наблюдать даже из одного его жизненного факта, когда во время беспорядков, охваченных Февральской революцией, ему удалось вынести из петербургского музея чудом сохранившийся подлинник священного Корана, написанный рукой халифа Османа, и передать в Духовное управление г. Уфы, а после в исторический музей г. Ташкента. Идею Ж.Досмухамедова о незамедлительном образовании национального государства поддержал русский общественный деятель, ученый-исследователь Г.Н.Потанин, который говорил: «Было бы лучше, если казахский народ образовал свою отдельную автономию, нежели вошел в состав Сибири». Отмечу, что хотя деятелей «Алаш» были едины во мнении образования национального государства, но в вопросах его реализации высказывались различные взгляды. Он считал, что формирование не количественной, а качественной, профессиональной армии, оснащенной современной техникой возможно только через контрактную армию, путем привлечения русских офицеров по договору для подготовки будущего казахского офицерского состава и передачи опыта военного дела. Впервые в Казахском крае на договорной основе стали приглашать русских офицеров.

После установления Советской власти, Ж.Досмухамедов оставался на своих позициях, так как новая власть не принесла улучшения в казахский край. По своим убеждениям народник, он отрицательно относился к любым силовым методам проведения политических мер, особенно не был согласен с методами введения коллективизации, считая ее «губительной для казахского народа и мерой проведения принципиально не приемлемой для Казахстана».

Последние годы жизни в Москве не изменили его взглядов, хотя он больше стал заниматься творческой работой и профессиональной юридической деятельностью. Его перу принадлежат переводы с русского на казахский язык Уголовного Кодекса РСФСР под названием «РСФСР-дың жауыздық низамнамасы», а в 1926 году под его руководством были изданы переводы Уголовного кодекса РСФСР с изменениями и дополнениями – «РСФСР-дың Қылмыс заңы» и «РСФСР-дың Қылмыс тексеру заңы». Мало кому известно, что он перевел на русский язык произведения известного писателя Сабита Муканова «Загадочное знамя». По мнению известного писателя Сакена Сейфуллина, только двое могли силой слова повести за собой народ: «Алашорда көсемдерінің ішінде жұртты сөзбен ертіп әкететін айрықша екі кісі бар. Бірі – Міржақып Дулатұлы; Бірі – Жаханша Досмұhамбетұлы. Міржақып – жазу сөздің шебері.

Жаханша Досмухамедов был дважды приговорен к тюремному заключению. 1 июня 1938 года при вторичной аресте он был помещен в Таганскую тюрьму. За год до этого он перенес инсульт и был частично парализован. Решением Тройки при Управлении НКВД по Московской области от 16 июля 1938 года он был вторично осужден по статьям 58-10 (антисоветская пропаганда и агитация) и 58-11 (участие в контрреволюционной организации), ему вынесен смертный приговор с конфискацией лично принадлежащего имущества. Ж.Досмухамедов был расстрелян 3 августа 1938 года и захоронен в братской могиле в Бутово. Впоследствии реабилитирован. Его безграничная любовь к своему народу, служение Родине являются образцом для подражания и имеют большое воспитательное значение для подрастающего поколения.

Шолпан ЗАБИХ,
доктор юридических наук, кафедра гражданского права и гражданского процесса юридического факультета

№42 (1866), 17 ЖЕЛТОҚСАН 2022 ЖЫЛ ● АПТАЛЫҚ 1948 ЖЫЛДЫҢ 20 СӘУІРІНЕН ШЫҒА БАСТАДЫ
QAZAQ UNIVERSITETI

Карина ГАЛАЙ, доцент Российского университета дружбы народов:

КАЗНУ и РУДН тесно сотрудничают

Процесс интернационализации высшего образования становится составной частью образовательной политики Казахстана. КазНУ имени Аль-Фараби для обмена опытом, разработки учебных программ в соответствии с международными требованиями, разработки совместных двудипломных программ, привлечения иностранных студентов к обучению, устанавливает связи со многими зарубежными вузами. Для формирования конкурентоспособности и повышения привлекательности казахстанских вузов одной из главных задач нашего университета является привлечение зарубежных профессоров к чтению лекций. В целях реализации данных задач КазНУ им. Аль-Фараби укрепляет связи с Российским университетом дружбы народов (РУДН), одним из лучших вузов мира. Доцент кафедры русской и зарубежной литературы филологического факультета РУДН Галай Карина Назировна с 2019 года работает как приглашенный и.о.доцента на кафедре русской филологии и мировой литературы филологического факультета КазНУ.

Карина Назировна Галай родилась в 1983 году в городе Алма-Ате. В 2000 году окончила физико-математическую школу в Алматы, поступила на филологический факультет Российского университета дружбы народов в Москве. В 2005 году окончила бакалавриат по специальности «Филолог», за тем магистратуру по направлению «Литературоведение». Два года магистратуры были особенными – она попала в программу двойной магистратуры и училась на две страны: Россия – Франция. В магистратуре Карина выбрала французский язык и поехала учиться во Францию, в город Бордо. Имеет диплом французского Университета. «Когда у меня спрашивают, к какой культуре я склоняюсь или к какому менталитету – я никогда не могу ответить однозначно. Скорее это смешение казахского, русского и европейского (французского) менталитетов», говорит Карина Назировна.

В 2008 году закончила магистратуру, далее поступила в аспирантуру. Защита кандидатской диссертации была в 2013 году и с момента поступления в аспирантуре, она работала на кафедре русской и зарубежной литературы филологического факультета РУДН: сначала ассистентом, старшим преподавателем, потом доцентом. «Специфика работы в РУДН – это многонациональность и множество поездок по миру. Поэтому в рамках работы я сталкивалась с разными аудиториями в разных странах», рассказывает она о своей работе.

– В 2019 году я вернулась в Казахстан, в Алматы. Сначала думала, что не на долго, но судьба распорядилась иначе. Долгое время не была в Алматы, а когда вернулась, поняла, что не хочу уезжать. Меня пригласили на работу, как и.о.доцента на кафедру русской филологии и мировой литературы филологического факультета КазНУ, чему я была очень рада, на самом деле. Мне было интересно работать с другой – новой - аудиторией, и по-другому принципу. Обучение в КазНУ отличается от обучения в РУДН. Это не плохо и не хорошо, это факт, к которому я привыкала. Есть свои плюсы и есть свои минусы в обоих системах обучения и тут нельзя сказать, что какая-то система лучше или хуже – они исключительно разные. Когда я попала на кафедру в КазНУ, заведующим кафедрой была Джолдасбекова Баян Умирбековна, ныне декан филологического факультета. Человек исключительного ума, такта, доброжелательности – специалист своего дела. Она мне очень помогла влиться в новый коллектив. Это всегда сложно – вливаться в уже состоявшийся коллектив ученых, которые уже давно друг друга знают, давно вместе работают.

Но я не пришла «с улицы». Мой приезд был обусловлен тем, что РУДН и КазНУ являются давними и надежными партнерами еще с 2016 года. Тогда, в 2016 году, было заключено большое Соглашение между РУДН и ведущими ВУЗами стран СНГ и как раз от КазНУ в Москву приезжала Баян Умирбековна, которая оставила неизгладимое впечатление не только у декана филологического факультета, но и Ректор РУДН отмечал ее работу на Форуме по Соглашению. Не могу говорить за весь КазНУ, не знаю, что происходит на других факультетах, но вот филологический факультет КазНУ и филологический факультет РУДН тесно сотрудничают друг с другом. Не раз ученые и преподаватели РУДН приезжали в КазНУ и читали лекции по литературе, не раз ученые и преподаватели КазНУ были приглашены в РУДН. На обоих факультетах действует программа двойной аспирантуры, когда аспирант/докторант имеет возможность обучаться на программах КазНУ и РУДН, защищаться в одном университете с двойной комиссией и на выходе получить двойной диплом: кандидат филологических наук в РУДН и PhD в КазНУ. Мне кажется, это очень перспективное направление.

Также, необходимо отметить, что между КазНУ и РУДН действует обучение в рамках «Создание Сетевого университета СНГ». Этот проект был инициирован еще в 2008 году в целях дальнейшего развития гуманитарного сотрудничества государств-участников СНГ Российским университетом дружбы народов при поддержке Межгосударственного фонда гуманитарного сотрудничества государств-участников СНГ. Это обучение магистров, которые получают по итогу два диплома двух ВУЗов. Эта программа рабочая, и вот сейчас, я знаю, на ней учатся магистранты из КазНУ и слушают лекции и спецкурсы от ведущих лекторов РУДН. Мы также проводим общие круглые столы, в рамках которых делимся последними своими работами и исследованиями.

Что же касается перспектив. Они – глобальные. Например, у нас есть идея создать совместную цифровую магистратуру, которая даст возможность получать образования с любой точки мира. Данная программа создана в рамках международной модели обучения по программам филологического факультета РУДН и филологического факультета КазНУ, реализуемая полностью с использованием современных дистанционных технологий. Обучение на программе предполагает формирование знаний и навыков области филологии в соединении с дополнительными компетенциями в области медиакоммуникации. И эта программа, по нашей задумке, направлена на подготовку специалистов в области коммуникации с углубленным знанием филологии, способных работать в издательской сфере, просветительских проектах в Интернет, традиционных и цифровых медиа, пресс-службах государственных и коммерческих организаций и НКО, мультимедийных рекламных и PR агентствах. Я очень надеюсь, что у нас получится. Идея интересная и, как мне кажется, что это наше будущее, – говорит Карина Назировна.

Каиржан ТУРЕЖАНОВ

В преддверии праздников Дня Республики и Дня независимости Республики Казахстан на военной кафедре НАО «КазНУ имени аль-Фараби» проведена патриотическая акция «Мой Казахстан!», в организации которой участвовали преподаватели и студенты, обучающиеся на военной кафедре.

Патриотическая акция «Мой Казахстан!»

В ходе патриотической акции во всех учебных взводах прошла историческая викторина «Моя Родина Казахстан!», в часы воспитательной работы кураторами учебных взводов проведены тематические беседы и просмотры фильмов о героическом прошлом нашего Отечества, а также встречи с ветеранами Вооруженных Сил. Проведена историческая викторина среди профессорско-преподавательского состава военной кафедры «Мой Казахстан!». Вопросы викторины затрагивали большой исторический пласт от Анракайской битвы до событий современности.

«Подобные мероприятия имеют цели не только проверить и освежить знания истории нашей страны, но и нацелены на сплочение коллектива военной кафедры» – отметил начальник военной кафедры, полковник запаса Олег Ажимов вручая грамоты участникам викторины.

В рамках патриотической акции студентами военной кафедры проведены студенческие лектории со школьниками 10-11 классов в физико-математической школе «ТАМОС» и гимназии Национального центра «Бобек». Структурно лекторий состоял из тематической презентации об истории Казахстана и исторической викторины. Необходимо отметить, что подготовку тематических презентаций, вопросов и оформление викторины осуществляли непосредственно сами студенты, обучающиеся по военно-учетным специальностям военных журналистов, идеологов и психологов военной кафедры, которые при проведении мероприятий выступали в роли ведущих, докладчиков, членов жюри, фотокорреспондентов и операторов видеосьемок.

Целью проведения студенческих лекториев является совершенствование практических навыков будущих офицеров воспитательных структур, а также воспитание патриотических чувств и любви к Родине у школьной молодежи.

Каиржан ТУРЕЖАНОВ

Вспомним всех поименно!

Выслушав короткие презентации 30 отобранных проектов, я поняла, что мой проект выделяется среди всех особо. Я понимала, что строгое, взыскательное и требовательное жюри может решить иначе, и я не пройду по конкурсу. Кроме того, всегда вмешиваются политика и приоритеты. Но раз приехала на Международный конкурс «Лидер Народной Дипломатии», прошла учебный курс, теорию и практику вопроса, сдавала задания и экзамены, писала материалы, неустанно работала с сентября по конкурсу, прошла три тура, то надо было идти дальше.

Мы – 30 финалистов, были очень разными во всем… И стали друзьями, коллегами, единомышленниками. Мой проект «Вспомним всех поименно» – назвать всех бойцов и командиров Великой Отечественной войны. И я это конкретно делаю сейчас. Разработан алгоритм действий. Выявлены положительные и отрицательные моменты в работе. Проводятся консультации по этому волонтерскому проекту. Лично я взяла для себя задачу: назвать бойцов и командиров обороны Брестской крепости и 316 сд-8 гвсд.

Создана Международная Ассоциация потомков панфиловцев и их друзей. На стадии оформления Международная Ассоциация потомков защитников Брестской крепости и их друзей. В настоящее время работают группы людей по созданию 10 дивизий из 5 стран, сформированных на их территории в советское время. 19 ноября 2022 г. Генеральный Секретарь Ассамблеи Народов Евразии А.Ю. Бельянинов подписал с Волгоградским Государственным университетом Меморандум о создании Международной Ассоциации потомков Сталинградской битвы. Проект стал жить самостоятельной жизнью. Волонтеры и поисковики организуют Международные Ассоциации потомков разных дивизий, собирают данные по своим дивизиям, созданных в их регионах.

Я не являюсь их руководителем. Я просто рада тому, что Дело, созданное мною, живет и продвигается по нарастающей. А я иногда - просто консультант. Это и есть мой МЕГА-ПРОЕКТ!

Лайла АХМЕТОВА,
профессор факультета журналистики

Qazaq universiteti №42 (1866), 17 ЖЕЛТОҚСАН 2022 ЖЫЛ ● АПТАЛЫҚ 1948 ЖЫЛДЫҢ 20 СӘУІРІНЕН ШЫҒА БАСТАДЫ

Химиялық физика ғылыми мектебінің негізін қалаушы

Қазақстанда химия және химиялық технология саласындағы ғылыми мектептердің негізін қалаушыларды еске алғанда әдетте академиктер Ә.Бектұров, Б.Бірімжанов, М.Усанович, Д.Сокольский, М.Козловский, О.Сонгина есімдері аталады. Көрнекті ғалымдардың қатарына Георгий Ксандопулоны да қосуға болады. Ол еліміздегі химиялық физика ғылыми мектебінің негізін қалады. Ресей технологиялық ғылымдар академиясының академигі Г.Ксандопуло 2021 жылы дүниеден өтсе де, оның ғылыми мектебінің түлектері ғалымның ізін жалғастырып келеді.

ҚазҰУ-дың химия және химиялық технология факультетінде профессор Г.Ксандопулоны еске алуға арналған XIII халықаралық «Химиялық физика, материалтану және наноматериалдар» симпозиумы өтеді. Симпозиумды ҚазҰУ мен Жану проблемалары институты ұйымдастыруда. Осы симпозиум аясында факультетте Г.Ксандопуло атындағы аудитория ашылады. Симпозиум жұмысына Ұлыбритания, Германия, Оңтүстік Корея, Түркия және еліміздің жетекші ғалымдары қатысады. Симпозиум барысында химиялық физика, материалтану және нанотехнология бағытындағы ғылыми зерттеулердің нәтижелері баяндалып, талқыланады.

Георгий Иванович ҚазМУ-дың химия факультетінің 1953 жылғы түлегі. Көрнекті ғалымның факультеттегі қызметі әрқашан жаңа құрылымдық бөлімшелерді құру немесе ашумен байланысты болды. Георгий Ивановичтің жаңа бастамаларына сол кездегі факультет деканы Б.Бірімжанов пен университет ректоры Ө.Жолдасбеков әрқашан қолдау білдірді.

Георгий Иванович алғаш рет 1972 жылы жалпыфакультеттік физика-химиялық зерттеу әдістерінің зертханасын құрды. Бұл зертхана факультеттің оқу және ғылыми-зерттеу үдерістерін заманауи талдау әдістерімен қамтамасыз етті. Ол кезде бұл зертхана ЖОО практикасындағы жаңа жоба еді.

1978 жылы осы зертхана базасында Химиялық кинетика және жану кафедрасы ашылды. Бұл Г.Ксандопулоның жетекшілігімен жүргізілген Қазақстандағы жану процестерінің химиялық негіздерін зерттеулердің арқасында жүзеге асты. Бұл зерттеулердің нәтижелері еліміздің ғана емес, сол саладағы жетекші көрнекті ғалымдар – Нобель сыйлығының иегері, академик Н.Семенов, үш мәрте Социалистік Еңбек Ері Я.Зельдович, академиктер В.Кондратьев, Н.Эмануэль және басқалардың назарын аудартты. Академик Н.Семенов кафедра ғалымдарының жұмысына «мұнда химиялық физиканың бірегей қазақстандық ғылыми мектебі қалыптасты» деп жоғары бағасын берді. 2000 жылы кафедраның аты Химиялық физика кафедрасы, 2011 жылы

Химиялық физика және материалтану кафедрасы болып өзгерді.

Мен де осы кафедраның түлегімін және қазір осы кафедрада қызмет етемін. Кафедрада оқыған жылдары Георгий Ивановичтің Мәскеуде басылған «Жалын химиясы» және «Газды фазадағы жану химиясы» монографиялары біздің күнделікті қолданатын кітаптарымызға айналып, мамандықты меңгеруге ерекше септігін тигізді. Қазіргі уақытта кафедраның ғылыми бағыттары кеңейіп, тек химия және химиялық технология бағыттары бойынша ғана емес, бакалавриатта жаңа «Нанохимия және наноматериалдар» білім беру бағдарламасы ашылып, үш деңгейде мамандар даярлануда. Сонымен қатар кафедра «Жарылғыш заттар мен пиротехникалық құралдардың химиялық технологиясы» мамандығы бойынша магистрлар мен PhD докторлар даярлайтын Қазақстандағы жалғыз кафедра.

Георгий Иванович 1988 жылы кафедраның базасында Салааралық ғылыми-техникалық орталық ұйымдастырады. Оның атауы 1991 жылы Жану проблемалары институты болып өзгертіледі. Институтты құрудың ерекшелігі – ол тек өзін-өзі қаржыландыру арқылы жұмыс істеді. Яғни мемлекет тарапынан қаржылай қолдау көрсетілмеді. Институт қызметі шаруашылық келісімшарттар, ғылыми жобалар, арнайы тапсырыстар негізінде қамтамасыз етілді. Георгий Иванович институттың ғимаратын өзі жобалап, құрылысын өзі қадағалады.

Кафедра мен институт ғалымдарының ғылыми зерттеулері үкімет назарынан тыс қалмады. 1992 жылы Г.Ксандопуло, Б.Колесников, З.Мансұров және Ә.Сағындықов 1971-1991 жылдары жарияланған «Жану процестерінің химиялық негіздерін іргелі зерттеулері» үшін ҚР Мемлекеттік сыйлығының иегері атанды. Бұл еліміздің тәуелсіздік алғаннан кейінгі ғылым мен техника саласындағы алғашқы мемлекеттік сыйлығы еді.

Қазіргі уақытта кафедра мен институт Георгий Ивановичтің шәкірті, біздің ұстазымыз, профессор З.Мансұровтың жетекшілігімен қарқынды дамып келеді. Институт базасында ғылыми нәтижелерді коммерцияландыру мен өндіріске енгізуге арналған серіктестіктер құрылды, құрылыс бояулары, сүзгіштер шығарыла бастады. Георгий Иванович те бұл бағытқа өз үлесін қосты, оның жетекшілігімен институтта оттан қорғайтын бояулар, отқа төзімді материалдар, ферроқұймалар, пигменттер өндірілді.

Георгий Ивановичтің ғылыми мектебінен шыққан шәкірттері Қазақстанда ғана емес, шетелдерде де қызмет етіп жатыр. Көрнекті ғалым бастап кеткен ғылыми ізденіс болашақ ұрпақтың игілігі үшін жемісін беріп келеді.

Ердос ОҢҒАРБАЕВ,
Химиялық физика және материалтану кафедрасының профессоры

Ғылымға қадам студент шақтан басталады

ҚазҰУ-дың физика-техникалық факультетінде «Студенттік ғылыми қоғам» ұйымының ұйымдастыруымен «Ғылымға бір қадам» атты ғылыми іс-шара өтті.

Ғылыми іс-шараның негізгі мақсаты – студенттердің ғылымға деген ынтасын арттыру және студенттер мен оқытушылар арасындағы байланысты нығайту. Ал оның өзектілігі, ғылыми іс-шара арқылы студенттерге факультеттің белгілі ғалымдарын таныстыру, физика-техника саласындағы тың мәліметтерді игеріп, өзекті тәжірибелерді көру арқылы маңыздылығын түсіну.

ҚР ҰҒА корреспондент-мүшесі, Теориялық және ядролық физика кафедрасының меңгерушісі, профессор Медеу Әбішев астрофизиканың қазіргі таңдағы өте өзекті мәселелері мен жетістіктері жайлы айтып берді. Студенттер үлкен жарылыс ерекшеліктері, қара құрдым суретке түсіру, Джеймс Уэбб телескобы жаңалықтары жөніндегі сауалдарға жауап алды. Сондай-ақ ғалым астрофизикадағы перспективалы бағыттарға шолу жасап, бақылаудың жаңа тәсілдерін іздеу жайлы баяндады. Профессор «Қараңғы материя» туралы соңғы мәліметтермен бөлісті. Жерден 1600 жарық жылы арақашықтығында орналасқан және массасы Күннен 10 есе көп қара құрдымның ерекше қасиеттеріне тоқталды.

ҚР Мемлекеттік сыйлығының иегері, дарынды жас ғалымдарға арналған ҚР Мемлекеттік стипендиясының үш мәрте иегері, ҚазҰУ «Үздік жас ғалымы» дипломының иегері, «Ғылым көшбасшысы» тәуелсіз сыйлығының иегері, физика-математика ғылымдарының кандидаты Мерлан Досболаев өзінің ғылыми азығына айналған плазмалық кристалл физикасы жайлы қызықты мәліметтермен бөлісіп, «Тесла трансформаторы» қондырғысымен таныстырды. Тесла трансформаторы – индукциялық және резонанстық құбылыстар негізінде жұмыс істеп, жоғары вольтты кернеу тудыратын электртехникалық құрылғы. Осы трансформатордың тозаңды плазма және плазмалық технологиялар лабораториясында құрастырылған үлгісі жарты миллионға жуық кернеу, сәйкесінше, өзінің маңайында жоғары жиілікті электрмагниттік өріс тудыра алады. Демонстрациялық эксперимент кезінде Тесла трансформаторы резонаторының ұшында 15 см разрядтық ұшқын пайда болып, оның маңайында орналасқан лю-

минесценттік газдық разрядты шамдар күшті жарық берді. Бұл сымсыз байланыс негізі екен.

Сонымен қатар Мерлан Қылышұлы өзі шығарған физикалық жұмбақ жасырып, студенттер арасында қызықты ойын ұйымдастырды. Жеңімпазға Илон Маск туралы жазылған «Жынды данышпан» кітабын сыйға тартты.

Физика-математика ғылымдарының кандидаты, доцент Мұхтар Исатаев «Аэродинамика» саласында белсенді ғылыми жұмыс жүргізуде. Сондай-ақ «Турбулентті ағындардың құйынды құрылымын және біртекті ағынның шекаралық қабатын дамытуды зерттеу» тақырыбы бойынша негізгі орындаушы болып саналады. Қазіргі уақытта практикалық аэродинамикадағы маңызды зерттеу бағыттарының бірі – үйкелісті азайту мәселесін шешу. Газ ағынының үйкелісін азайтудың көптеген әдістері белгілі. Үйкеліске төзімділікті басқарудың тиімді әдістерінің бірі перфорацияланған беттерді қолдануға негізделген. Атап айтқанда, Жылу физикасы және техникалық физика кафедрасында осы салада әртүрлі зерттеулер жүргізілді. Осы мәліметтерді студенттердің қаншалықты меңгергенін анықтау мақсатында «Kahoot» ойыны ұйымдастырылды. Елу студенттің арасынан 22 студент білімін сынады. Өзінің білімі мен білігін көрсету арқылы жеңіске жеткен студенттер арнайы алғыс хатпен марапатталды. Сыйлықтар табысталды. Ғылыми іс-шараның құрметті қонағы болған бірқатар профессор, оқытушыларға да физика-техникалық факультетінің арнайы алғыс хаты салтанатты түрде табысталды.

Сөйтіп, көрсетілген тәжірибелер мен айтылған ақпараттар қазіргі уақыттағы физиканың өзекті саласын қамтиды. Осы орайда, аталған іс-шара арқылы студенттер мен оқытушылардың қызығушылығы, өзара таныстығы біршама арта түсті. «Ғылымға бір қадам» атты осындай ғылыми іс-шараны факультетімізде дәстүрлі түрде өткізіп тұруға бел будық.

«Студенттік ғылыми қоғам» ұйымы студенттердің ізденуіне, еңбектенуіне мүмкіндік береді және сол арқылы жақсы маман болып қалыптасуына ықпал етеді. Қазіргі таңда ұйым студенттердің ғылымға деген қызығушылығы мен көзқарасын арттыру мақсатында түрлі ғылыми іс-шаралармен айналысуды қолға алды әрі оны жүйелі түрде өткізуді жоспарлап отыр.

Нұрзада БЕЙСЕН,
физика-техникалық факультетінің деканы
Аяжан ӘБДИ,
Назерке ҚАЙРЕКЕНОВА,
физика-техникалық факультетінің 3-курс студенттері

№42 (1866), 17 ЖЕЛТОҚСАН 2022 ЖЫЛ ● АПТАЛЫҚ 1948 ЖЫЛДЫҢ 20 СӘУІРІНЕН ШЫҒА БАСТАДЫ
QAZAQ UNIVERSITETI

ҚазҰУ ұжымы Түркияда тәжірибе алмасты

Соңы. Басы 1-бетте

«Ақтеңіз университеті – Түркиядағы ең үлкен университет. Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетімен алдағы уақытта студенттерге ғылыми жетекшілік ететін көптеген ауқымды жобаларды жүзеге асыруды жоспарлап отырмыз. Қазіргі таңда оқу ордасының Франция, Италия, Ұлыбританиямен бірлескен жобалары бар. Сондай-ақ Ақтеңіз университеті медицина саласында ауқымды жетістіктерге ие. Мәселен, сүйекке, бетке пластикалық ота жасауда тәжірибеміз мол. Тіпті жатырға да пластикалық ота арқылы бедеулікке ұшыраған әйелдерге ана болу бақытын сыйлайды. Туберкулезді зерттейтін арнаулы орталық жұмыс істейді. Одан бөлек, басқа да зертханаларда осы аурудың қыр-сырын зерттеп, емдеудің түрлі тәсілдерін анықтайды», – деді Мұстафа Чобан.

Ақтеңіз университетіндегі тағылымдамадан кейін университетіміздің оқытушы-профессорлар құрамы Жерорта теңізінің жағалауында орналасқан Анталья қаласына саяхат жасады.

«Spice Hotel&Spa» бесжұлдызды қонақүйінде тұрақтаған ұжымдастар «Карпуз калдыран» сарқырамасына, «Анталья калейчи» тарихи қалашығына барып, «Хадрян» қақпасын аралады. Одан кейін кеме туры арқылы теңіз ауасымен тыныстап, «Түнектепе» тауына барып қайтты. Бұл – Антальядағы туристер жиі баратын ең танымал орындар. Әсіресе аты әлемге әйгілі, теңізге тікелей құятын жалғыз сарқырама Дюден өзенінің сағасында орналасқан.

«Карпуз калдыран» түрік тілінен аударғанда «қарбыз құлайды» дегенді білдіреді. Бұл атаудың шығу тарихы мынадай: Дюден өзені бір кездері қарбыз бақшасын тікелей теңізге шайып әкеткен соң, жергілікті халық сарқыраманы осылай атай бастаған. Биіктігі 42 метр сарқырама өзінің ерекше атауымен де, көз тартар сұлулығымен де келушілерді тәнті етті.

Калейчи ауданы – курортты қаланың оңтүстік бөлігінде Жерорта теңізінің жағасында орналасқан ескі аймақ. Рим империясының өркендеу кезеңінде құрылған қалашықта көптеген тарихи ескерткіштер орналасқан. Жаяу серуендесеңіз «Адриан» қақпасы, «Хыдырлық» мұнарасы, «Йивли» мұнарасы секілді тарихи орындарға тап боласыз. Бүгінде теңізге жақын орналасуының және жетік туристік инфрақұрылымның арқасында аймақ демалушылар арасында таныла түскен. Осыдан бірнеше ондаған жыл бұрын Калейчидегі қараусыз қалған көне үйлер қалпына келтіру жұмыстарының арқасында қайта жаңғырып, жаңа тарихтың куәсіне айналып отыр.

Ескі қаланың жаңа өміріне куә болған сапарымыз «Ақтеңіз» яхта туры серуенімен жалғасты. Одан әрі бізді Түнектепе тауы күтіп тұрды. Биіктігі 618 метр болатын шың басына «Телеферик» аспалы жолы арқылы жеттік. Бір кеңістікте әсем үйлесіп тұрған тау басындағы пейзаж бен теңіз сұлулығы көздің жауын алады.

Осындай кереметтердің куәсі болған ҚазҰУ мамандары «тағылымдама кәсіби ғана емес, тұлғалық тұрғыда да дамуымызға себепші болды» деген ой-пікірлерін жеткізді. Университетімізге еңбегі сіңген аяулы ұстаздарымыз бен майталман мамандарымыз «ел аралап, жер көріп, көкжиегіміз кеңейе түсті» дейді.

Кәмила ДҮЙСЕН

ҚҰРЫЛТАЙШЫ:
Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің Басқарма Төрағасы – Ректоры
Жансейіт ТҮЙМЕБАЕВ

Ақпарат және коммуникациялар департаментінің директоры
Қаншайым БАЙДӘУЛЕТ

Бас редактор: Гүлнар ЖҰМАБАЙҚЫЗЫ
Жауапты хатшы-дизайнер: Талғат КІРШІБАЕВ
Тілшілер: Қайыржан ТӨРЕЖАН, Гүлзат НҰРМОЛДАҚЫЗЫ, Нұрбек НҰРЖАНҰЛЫ
Фототілші: Марат ЖҮНІСБЕКОВ
Корректор: Күләш ҚАДЫРБАЕВА

Газет 1994 жылдың 7 ақпанында Қазақстан Республикасының Баспасөз және бұқаралық ақпарат министрлігінде тіркеліп, № 1242 куәлігі берілген

МЕКЕНЖАЙЫ:
- 050040, Алматы қ., Әл-Фараби даңғылы, 71, ректорат, 3-қабат, №305, 307 бөлме. Байланыс телефоны: 377-33-30, ішкі: 32-28, тікелей: 377-31-48.
- Электронды мекенжай: **kaznugazeta@gmail.com**
- Газет редакциясының компьютер орталығында теріліп, беттелді. «Everest» баспаханасында басылды.

Кезекші редактор: Нұрбек НҰРЖАНҰЛЫ

Бағасы келісім бойынша.
Газетке жазылу индексі: 64787
Таралымы – 1000

- Жарияланған мақаладағы автор пікірі редакцияның көзқарасын білдірмейді.
- Редакцияға түскен қолжазба қайтарылмайды, үш компьютерлік беттен асатын материалдар қабылданбайды.
- «Qazaq universitetine» жарияланған мақала көшіріліп басылса, сілтеме жасалуы міндетті.
- Жарнама мәтініне жарнама беруші жауапты.